

RECENZIJOS

TARP POLITIKOS IR POLITIŠKUMO

Arūnas Acus

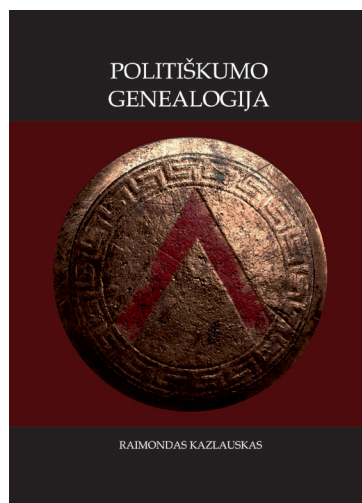
Klaipėdos universitetas

Raimondas Kazlauskas.

Politiškumo genealogija. Monografija. 2023.

Klaipėdos universiteto leidykla

Dr. Raimondo Kazlauskas monografija „Politiškumo genealogija“ (recenzentai: prof. habil. dr. Tomas Sodeika, Vilniaus universitetas, Filosofijos institutas; prof. habil. dr. Vytautas Radžvilas, Vilniaus universitetas, Filosofijos institutas; prof. habil. dr. Zenonas Norkus, Vilniaus universitetas, Sociologijos ir socialinio darbo institutas; prof. dr. Arūnas Acus, Klaipėdos universitetas, Socialinių pokyčių studijų centras) Klaipėdos miesto bendruomenei pristatyta 2024 metų birželį Imanuel’io Kant’o viešojoje bibliotekoje. Monografijos autoriaus ir renginio moderatoriaus rašytojo ir filosofo dr. Arvydo Juozaičio dialogas atskleidė gilumines monografijos prasmes, tai ir padiktavo recenzijos pavadinimą „Tarp politikos ir politiškumo“. Prieš pradėdant vertinti verta paminėti Q. Skinner’io citatą iš R. Kazlauskas teksto: „Istorijoje nėra amžinų tiesų ir sąvokų, tik skirtumai ir polisemija“ (p. 18), kuri subtiliai atskleidžia monografijoje pristatomo tyrimo metodologines prieigas ir mokslines paieškas, susijusias su politiškumo ištakomis antikiniame pasaulyje, įvertinus daugelio autorių mokslines įžvalgas bei radinius.

Todėl monografijos recenziją pradėdame gana netradiciškai: ne nuo teksto analizės, o nuo mokslinių šaltinių ir istoriografijos vertinimo. Tai svarbu išryškinti, kad tyrinėjamas fenomenas – politiškumo genealogija antikinėje Graikijoje – lietuvių istoriniuose moksluose nagrinėtas nedaug, net galima teigti, kad ši tyrimų sritis tiesiog „pražiūrėta“. Šiame kontekste monografija Lietuvos mokslininkams, kurie išdrįstų tęsti tyrinėjimus šia tematika, ypač vertinga. Autorius pristato plačią istoriografijos šaltinių, kuriais rėmėsi savo moksliniuose tyrimuose, analizę, jos diskursas – neįkainojama žinių platforma tiems, kuriuos sudomins antikos genealogijos tyrinėjimai, kaip galima antikos pasaulio supratimo prieiga.

Monografijos struktūra leido sukonstruoti jos autoriaus ir kitų antikos tyrinėtojų tarpusavio dialogą, kuris pagrįstas autoriaus suformuota sava struktūrine logika. Jis įsitraukia į reflekyvią polemiką ir, nors tekste jo pozicija nuosaikiai koreliuoja su įvairių autorių mokslinėmis pozicijomis, išryškėja paties autoriaus tyrimo originalumas. Jo teigimu, „monografijos tikslas – remiantis kompleksine mokslinių tyrimų ir istorinių šaltinių analize iširti antikinės Graikijos politiškumo genezę, istorinę raidą ir augimo krizės problemas, kartu rekonstruojant šio proceso varomųjų jėgų struktūrą bei dinamiką“ (p. 21).

Tai atliepia monografijos, kurią sudaro trys dalys, turinys. Pirmoji dalis „Politiškumo genezė“ (p. 58–180) analizuoja Graikijos politinį ir socialinį pasaulį XIII–IX amžiais pr. Kr., atskleidžiant galios ir autoriteto krizę rūmų visuomenėje bei išryškinant herojų amžiaus istorinę specifiką ir sukarintų jaunimo organizacijų vaidmenį. Autoriaus tekste (cit. G. Ekroth’as) „herojai buvo unikali graikų pasaulio institucija, sąmoningai subrandinta iš avantiūristinės prigimties žmonių, kad įveiktų socialines krizes“ (p. 102). Antroji monografijos dalis „Politiškumo raida“ (p. 181–258) tęsia Graikijos pasaulio VIII–V amžiais pr. Kr. virsmo į naujuosius laikus prieigas ir pristato graikiškojo nomo genezę, atskleidžiant galios ir autoriteto santykį tvarkos principų ir valdymo formų kontekste. Trečioji dalis „Politiškumo krizė“ (p. 259–372) nušviečia naujuosius Graikijos laikus – Helenizmo pasaulį ir per politiškumo krizę atskleidžia nepolitinių idėjų genezę, kaip sociokultūrinės evoliucijos raišką.

R. Kazlauskas savo monografijoje pateikia naują požiūrį į politiškumo ir religingumo istorinę sąsają, teigdamas, kad antikinėje Graikijoje tvarkos legitimacija buvo grindžiama politinių ir religinių prielaidų visuma. Pašalinus šią visa apimančią prieigą, valstybė virsta mechanišku galios konstruktū. Todėl jau monografijos įvade autorius pateikia politiškumo sampratą, kuri gali būti laikoma politiškumo vertinimo prieiga: „Politiškumas yra tokia socialinė būklė, kai žmonių bendrija, dominuojanti savo gyvenamoje teritorijoje, griežtai atskiria save nuo visų kitų socialinių darinių, viena pati sprendama savo išlikimo ir gerovės klausimus“ (p. 19). Politiškumo esmė monografijoje per-

teikiama per istorinę šio fenomeno kilmę, kas leidžia tyrimo objektą padalinti į istorinės genezės ir istorinės raidos segmentus graikų religijos istorijos bei politinės teologijos evoliucijos kontekstuose. Monografijoje atskleidžiamas autoriaus požiūris ir į tokias istorines sąvokas kaip miestas-valstybė, kurias būtų galima traktuoti kaip sinonimus, bet autorius akcentuoja, kad tai siejama su bendrijų brandos laipsniu. Polis yra tai, kuo miestas-valstybė galėjo tapti.

Autoriaus pristatomo tyrimo *mokslinis naujumas* nusakomas tuo, kad monografijoje istorinė politiškumo genezė ir ją suformavę istoriniai veiksniai analizuojami iki šiol nenagrinėtu Graikijos visuomenės amžiaus grupių konflikto aspektu. Tuo grindžiama ir metodologinė tyrimo prieiga – politiškumo istorinės raidos analizė paremta politinių idėjų istorija.

Taigi R. Kazlausko monografija atliepia jo išsiskeltą tikslą (pateikiamas tekste aukščiau) ir nuosekliai atsako į išsiskeltus uždavinius: išnagrinėtos religinės ir kultūrinės politiškumo Graikijoje genezės prielaidos; amžiaus grupių konflikto kontekste atskleidžiama politiškumo raiška, koreliuojanti su šios sampratos priemonėmis; per galios ir autoriteto santykį atskleidžiama tvarkos principų ir valdymo formų tarpusavio sąsajos graikų visuomenėje raiška; politiškumo krizės analizė atskleidė atmetančių idėjų genezę graikų kultūroje (p. 29).

Plačiam skaitytojų ratui pristatant R. Kazlausko monografiją būtina akcentuoti, kad tai – vertingas mokslinis produktas, turintis keletą inovatyvių prieigų: monografijoje pirmą kartą sistemingai ištirta politiškumo ir religingumo istorinė sąsaja, o politiškumo genezė ir ją formavę istoriniai veiksniai išanalizuoti iki šiol mažai nagrinėtu amžiaus grupių ir visuomenės idealiųjų tipų konflikto aspektu. Inovatyvu ir tai, kad monografijoje įvertinti politiškumo atsiradimą ir įsitvirtinimą lėmę veiksniai. Šiame kontekste autorius pagrindė keletą pagrindinių politiškumo genezės sąlygų antikinėje Graikijoje: *pirmoji* – viešosios erdvės (gr. *topos koinos*) sukūrimas, leidęs radikaliai panaikinti bet kokias sakralinės monarchijos apraiškas ir vietoj jos įsteigti bendros politinės valios forumą; *antroji* – VIII amžiuje pr. Kr. amžiaus klasių pagrindu Graikijoje susiformavusios uždaros dvinarės struktūros, kuriose tradicinio religingumo besilaikanti diduomenė pasiekė istorinį kompromisą su Apolono kultą išpažįstančiu jaunų karių korpusu, taip sukuriant unikalų aristokratijos politinį kūną (gr. *homoioi*); *trečioji* – tvarkos principu vadinamas teopolitinės legitimacijos mechanizmas, kuris įvairiais laikotarpiais Graikijoje formuojamas kaskart iš naujo; *ketvirtoji* sąlyga, radikaliai pagreitinusi graikų politiškumo evoliuciją, buvo V–IV amžių pr. Kr. sąvartoje prasidėjęs nežabotas galios naudojimas, sprendžiant vidaus ir išorės problemas, išderinęs nusistovėjusią amžiaus klasių tarpusavio sąveiką, saugydamas polio binarinę struktūrą ir sukeldamas bendrąją politiškumo krizę. Taigi tvirtai galima teigti, kad helenistinei monarchijai nebuvo lemta įgyvendinti žmogiškosios galios ir autoriteto sintezės,

rytietišku būdu atkuriant viešpatavimo tradiciją. Autorius savo išvadose teigia, kad „Helenizmo teisinė sąmonė žmonių atmintyje paliko nuostabaus atminimo sėklą ir paskatino juos toliau puoselėti šią nesunaikinamą idėją, kurią piliečių bendruomenės (*Res publica romana*) lygmeniu vėliau įgyvendino romėnai, o krikščionių bendruomenės (*Res publica christiana*) lygmeniu – krikščioniškoji Europa“ (p. 378).

Monografija parašyta gražia lietuvių kalba, išlaikant vieningą mokslinį stilių. Ir nors tekstai lingvistiškai sudėtingi, knyga įtraukia skaitytoją į nepaprastai įdomią mokslinę kelionę po antikinės Graikijos sociokultūrinį ir politinį gyvenimą. „Politiškumo genealogija“ – tai knyga, verčianti permąstyti ligšiolinį politiškumo įsivaizdavimą ir leidžianti suprasti jo esminių sąvokų bei vaizdinių kilmę, kartu ir jo atsiradimo aplinkybes. Politika, kaip teigiama moksliniuose šio fenomeno aiškinimuose – bendro žmonių gyvenimo visuomenėje organizavimo ir nuolatinio reguliavimo veikla, o monografija provokuoja suvokti politiškumą kaip asmens santykį su politika.

Kadangi monografija parengta disertacinio tyrimo pagrindu, esame įsitikinę, kad visos pastabos ir įžvalgos, išsakytos ginant disertaciją, padėjo R. Kazlauskui knygos rengimo procese peržiūrėti savo mokslinius radinius, tad šis mokslinis produktas dar labiau išgrynintas pasiekė aukštą mokslinės vertės lygį ir vertintinas kaip mokslinių žinių, kurios tokios svarbios, siekiant suprasti politiškumo genealogiją antikinėje Graikijoje, vertybinė sankaupa.